Komplexní restaurování Melantrichovy bible z roku 1549

Veronika Válová
Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování

KLÍČOVÁ SLOVA komplexní restaurování – Bartoloměj Netolický – Jiří Melantrich – bible – starý tisk – převazba

KEY WORDS overall restoration – Bartoloměj Netolický – Jiří Melantrich – Bible – old print – book rebinding

OVERALL RESTORATION OF THE MELANTRICH'S BIBLE FROM 1549

The paper describes an overall restoration treatment of an old print in Baroque rebinding from 1549, carried out as a Bachelor's project. The subject of restoration was the first edition of *Biblij Czeská*, also known as the Netolický's Bible or the Melantrich's Bible; it comes from the collection of the South Bohemian Museum, České Budějovice; detailed documentation accompanied by extensive photo documentation forms an integral part of the restoration process; it depicts the condition of the old print before and after the restoration treatment.

At the beginning of the article, there is an outline of the historical context of its origin. After the damage description, the basic typology of the bookbinding and book block follows. Furthermore, the entire restoration treatment process is introduced together with techniques, materials and chemicals used during the intervention. Finally, the main features of the restoration treatment are summarized, and the historical value of the artwork is assessed.

Historické okolnosti vzniku Melantrichovy bible

Předmětem restaurování byla Melantrichova bible, též zvaná Bible Netolického, z roku 1549 v barokní převazbě, která pochází ze sbírek Jihočeského muzea v Českých Budějovicích. Jde o první vydání *Biblij Czěské*, společného díla tiskaře Bartoloměje Netolického a jeho společníka Jiřího Melantricha z Aventina. Bible vytvořila základ pro následující čtyři vydání, která se souhrnně označují jako „Melantrišky", ale také pro tzv. Bibli Veleslavínovu, kterou vydal Melantrichův vnuk Samuel Adam z Veleslavína.[1] Jeden výtisk Melantrichovy bible byl restaurován v rámci bakalářské práce pod vedením MgA. Ivana Kopáčika, DiS.[2]

Jiří Melantrich z Aventina, původním jménem Jiří Černý (též Jiřík Černý, lat. Niger), se narodil pravděpodobně roku 1511 v Rožďalovicích, malém městě ležícím poblíž Nymburka a Jičína. Proslul především jako tiskař, nakladatel, překladatel a editor.[3] O jeho dětství není dochováno mnoho informací. První doložené zprávy o jeho životě jsou spojeny až s rokem 1534, kdy ukončil studium na artistické fakultě pražské univerzity a získal bakalářský titul.[4] Zprávy o Melantrichově životě nejsou až do roku 1547 ničím podložené. Není tedy jisté, kde se knihtiskařskému řemeslu vyučil.[5]

Za připomínku stojí událost, která se stala roku 1547. Císař Ferdinand I. Habsburský vydal po porážce stavovského povstání 10. října královský dekret, který zakazoval knihtisk v českých městech. Chtěl tím potrestat česká města za jejich účast v prvním stavovském odboji. Jediná výjimka ze zákazu byla udělena dvornímu tiskaři Bartoloměji Netolickému z Netolic, který zůstal panovníkovi věrný i během stavovského povstání.[6] Melantrich tuto situaci vyřešil tak, že nastoupil k Netolickému do tiskárny. Zpočátku v dílně působil jako pomocná síla a u menších tisků nebyl uváděn.[7] V roce 1549 se stal společníkem Netolického. Téhož roku společně připravili a vydali první vydání velké ilustrované české bible,[8] která byla vydána asi ve dvoutisícovém nákladu a prodávána jako nesvázaný knižní blok.[9]

1 | Josef Vašica, *Eseje a studie ze starší české literatury,* Opava 2001, s. 140.

2 | Veronika Válová, *Komplexní restaurování starého tisku: Melantrichova bible z roku 1549* (bakalářská práce), Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů FR UPCE, Litomyšl 2022.

3 | Heslo Melantrich z Aventinu Jiří st., in: Petr Voit, *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2008, s. 578.

4 | Jiří Pešek, Jiří Melantrich z Aventýna: příběh pražského arcitiskaře, *Slovo k historii*, 1991, č. 32, s. 1.

5 | Heslo Melantrich z Aventinu Jiří st., in: Voit (pozn. 3), s. 579.

6 | Pešek (pozn. 4), s. 5; Libuše Staňková, *Dějiny knižní kultury a grafického designu*, 1. díl, Praha 2012, s. 120; Otto Müller, *Česká kniha v XV. a XVI. století: černé umění v letech 1468 až 1600*, Praha 1946, s. 8.

7 | Pešek (pozn. 4), s. 6.

8 | Müller (pozn. 6), s. 9.; Mirjam Bohatcová et al., *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990, s. 216.

9 | Jiřina Fabiánová, *Příběh české tištěné bible: sepsaný a vytištěný podle starých tisků uložených v Muzeu regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí a ve Vsetíně*, Vsetín 2007, s. 37.

10 | Jedná se o useň činěnou hlinitými solemi. – Michal Ďurovič et al., *Restaurování a konzervování archiválií a knih*, Praha 2002, s. 62.

OBR. 1 **Stav knihy před restaurátorským zásahem.**
Foto: Veronika Válová

Průzkum objektu před restaurátorským zásahem

Z typologického hlediska se jedná o nasazovanou celousňovou knižní vazbu s dřevěnými deskami a kováním. Pokryv knihy byl zhotoven z jirchy[10] a je zdoben slepotiskovou výzdobou, která je z důvodu poškození povrchu pokryvu hůře čitelná. Knižní vazba i blok prošly v důsledku poškození dobovými opravami, které mírně pozměnily typologii objektu. Opravy jsou patrné na pokryvu knižní vazby, změněném uzavírání knižního bloku, dvojlistech a organismu šití. Uvolněný pokryv v oblasti záložek byl připevněn třemi železnými hřeby.

Kniha byla uzavírána pomocí dvou dírkových hranových spon s trnovou záchytkou. Spony s řemínky se nedochovaly, do dnešní doby se dochoval pouze jeden trn. Do trnu umístěného v hraně přední desky zapadal otvor v těle spony. Změnu ve způsobu uzavírání knihy zapříčinila ztráta nebo poškození pohyblivých částí spon. Kovové spony byly po dobové opravě nahrazeny usňovými řemínky, které se zavazovaly při přední ořízce.

Během vizuálního průzkumu vyšlo najevo, že se jedná o druhotně použité knižní desky, protože zpracování knižních desek neodpovídá způsobu nasazení knižní vazby. Knižní desky byly na blok nasazeny roztřepením pěti dvojitých motouzových vazů, které byly nalepeny střídavě na přídeští a vnější strany desek. Přitom se na obou knižních deskách nachází čtyři otvory pro uchycení vazů.

Knižní blok je zhotoven z ručního papíru a ořízka byla zušlechtěna nátěrem modrozelené barvy. Blok byl zjevně v minulosti vyspraven a na některých vysprávkách je vidět dopsaný chybějící text. Poškozený organismus šití způsoboval nesoudržnost knižního bloku. Uvolněné složky, dvojlisty či samostatné listy byly vzájemně spojeny prošitím, a to buď v rámci jednotlivých složek, nebo napříč více složkami. Kapitálky a mezivazné přelepy byly zhotoveny z plátna, ale dochovaly se pouze ve formě fragmentů.

Kniha se nacházela ve stavu, kdy jakákoliv manipulace měla negativní vliv na stav objektu [viz Obr. 1] Proto bylo nevyhnutelné přistoupit k restaurátorskému zásahu. Největší poškození představovala nesoudržnost knižního bloku, značné ztráty papírové podložky, nepropojenost vazby s knižním blokem a poškození knižních desek. Kniha byla znečištěná prachovými částicemi, mastnotou, hmyzem a částmi suchých rostlin.

Pokryv se s menšími ztrátami dochoval v úplnosti na obou knižních deskách. Všechny kovové prvky nesly vrstvy korozivních produktů a v jejich blízkosti koroze lokálně prostoupila přes pokryv do dřeva i knižního bloku. Zadní knižní deska se dochovala v lepším stavu než přední a nesla pouze drobnější ztráty. Přední deska byla výrazně deformovaná prohnutím směrem k bloku a byla značně oslabená otvory po červotočích. Největší ztráty na přední desce se nacházely v oblasti rohů při hřbetu knižního bloku. V místech ztrát docházelo k oddrolování materiálu.

Funkčnost šití a mechanické vlastnosti papírové podložky byly zásadně narušeny. Vazy byly oddělené téměř od všech složek. Knižní blok se dochoval s velkými ztrátami a množstvím fragmentů papírové podložky. Většina listů nebyla v bloku správně řazena. Některé dvojlisty se vůbec nedochovaly nebo se nacházely pouze ve formě fragmentů.

Rozsáhlý průzkum fyzického stavu objektu provedený před zahájením restaurátorského zásahu zahrnoval vizuální průzkum a odběr vzorků pro odborné analýzy. Nejprve byly provedeny stěry z povrchu objektu pro stanovení mikrobiálního napadení. V dalším kroku došlo k odebrání vzorků pro průzkum vlákninového složení motouzového vazu, plátěných přelepů a nitě. Byly odebrány vzorky z pokryvu pro měření teploty smrštění usně a stanovení koherence kolagenových vláken. Následovaly zkoušky stability barevných vrstev a záznamových prostředků. V knižním bloku se nachází cenzura textu, u které bylo zjištěno, že bude nutné přistoupit k fixaci. Záznamový prostředek, zřejmě na bázi uhlíku, reagoval na otěr za sucha i při kontaktu s vodou. Po zkouškách stability bylo měřeno pH papírové podložky a u rukopisných poznámek psaných železogalovým inkoustem byla zjišťována přítomnost volných železnatých iontů. Na základě získaných poznatků z provedeného průzkumu a výsledků analýz byly zahájeny restaurátorské práce na objektu.

OBR. 2 **Složky knižního bloku po demontování organismu šití.**
Foto: Veronika Válová

Restaurátorský zásah

Po průzkumu objektu byl nejprve oddělen od knižní vazby knižní blok, aby se mohlo přistoupit k jeho rozebrání [viz Obr. 2]. V průběhu oddělování jednotlivých složek bylo postupně zaznamenáváno schéma šití pro pozdější rekonstrukci vyšití knižního bloku.

Jednotlivé dvojlisty nebo jejich fragmenty byly řazeny do složek ve správném pořadí a mechanicky čištěny suchou cestou pryží Cleanmaster a štětci s jemným vlasem. Listy bylo možné správně uspořádat díky digitalizovanému stejnému vydání knihy, dostupnému online.

Před mokrým čištěním a další manipulací bylo nutné zafixovat výše zmíněnou cenzuru tisku, u které by mohlo dojít k trvalému poškození. Trvalá fixace byla provedena 0,4% vodným roztokem vyziny nanášeným opakovaně ve formě aerosolu a poté byla zafixována dočasně cyklododekanem, také ve formě aerosolu, aby v průběhu mokrého čištění nedošlo k aktivaci fixativa.

Vhodný postup čištění pomocí vodných systémů vyplynul z výsledků provedených zkoušek. Bylo vybráno několik vizuálně si podobných dvojlistů, u kterých se dala předpokládat podobná míra znečištění. Sledovaly se rozměrové změny, nárůst hodnoty pH a účinnost čištění. Po vyhodnocení se stanovil následující postup [viz Obr. 3]. Nejprve byl každý dvojlist umístěn na podpůrnou podložku HollyTex, aby nedošlo k jeho poškození, a ponořen do vodní lázně bez přidaného tenzidu. Pevné nečistoty, které ulpívaly na povrchu, byly odstraněny mechanicky a dvojlist byl opět ponořen do čisté vody. Po mokrém čištění byl dvojlist vyjmut a umístěn na sušák. Na vzduchu se nechal mírně vyschnout, aby se zvýšila absorpční schopnost klížidla. Na závěr byl dvojlist zaklížen 0,5% vodným roztokem Tylose MH 300. U listů a vysprávek s rukopisným textem byla do procesu čištění navíc zařazena neutralizace, která byla provedena ponorem do lázně s obohacenou vodou.

OBR. 3 **Čištění pomocí vodných systémů.**
Foto: Veronika Válová

Velmi poškozené fragmenty, jejichž papírová podložka nevykazovala takovou pevnost a které byly značně deformované s velkým množstvím zlomů, se řešily individuálně [viz Obr. 4]. V těchto případech bylo nutné zajistit stabilitu papírové podložky, aby nedošlo k nechtěnému poškození. Nejdříve byly fragmenty vyrovnány na podložce s netkanou textilií HollyTex za pomoci 0,5% vodného roztoku Tylose MH 300 a poté umístěny na vakuový odsávací stůl, kde byly čištěny promýváním čistou vodou za stálého odtahu [viz Obr. 5–6]. Pokud obsahovaly více vrstev polepů, byly jednotlivé vrstvy opatrně snímány a čištěny stejným způsobem.

Současně s restaurováním knižního bloku byl také prováděn zásah na knižní vazbě. Knižní desky byly nejprve opatrně odděleny od pokryvu. Po demontování knižní vazby následovalo snímání výlepů z přídeští zadní knižní desky. Tím se ukázala struktura předsádky, která byla zakreslena pro pozdější rekonstrukci [viz Obr. 7]. Vylepené přídeští nebylo nutné, kromě křidélka z předsádky, před snímáním předem provlhčit. Adhezivum již nedosahovalo takové pevnosti a jednotlivé listy bylo proto možné oddělit za sucha. Poté následovalo provlhčení křidélka a jeho snímání. Přes jemnou textilii HollyTex byl nanesen 4% roztok Tylose MH 6000. Vlhkostí se aktivovalo adhezivum a list bylo možné sejmout, aniž by došlo k jeho poškození. Křidélko bylo po sejmutí z přídeští ihned přemístěno do vodní lázně, kde bylo zbaveno nečistot.

Následně byly z knižní desky demontovány kovové prvky. Korozivní produkty byly odstraněny mechanicky ocelovou vatou a mosazným kartáčem. Kování se promylo v demineralizované vodě, aby se uvolnily nečistoty, které na povrchu ulpěly během čištění. Po vyschnutí byl na povrch aplikován 20% vodný roztok taninu s přídavkem ethanolu. Kovové prvky byly ponořeny do roztoku a po vyjmutí se nanesená vrstva nechala pozvolna schnout. Poté byl povrch vykartáčován mosazným kartáčem a proces ještě jednou zopakován. Povrch byl ošetřen tanátováním, osušen a následně na něj byla štětcem nanesena tenká vrstva včelího vosku rozpuštěného v lékařském benzínu, který slouží jako konzervační látka.

Pro kompletaci knižního bloku bylo zcela zásadní využití skenů z dostupné digitalizace jiného exempláře knihy stejného vydání. Díky tomu bylo možné navrátit většinu fragmentů, které obsahovaly zlomky textu.

→ OBR. 4 **Čištění a vyrovnávání fragmentu.**
Foto: Veronika Válová

↓ OBR. 5 **Fragment před restaurátorským zásahem.**
Foto: Veronika Válová

→↓ OBR. 6 **Fragment po čištění a vyrovnávání.**
Foto: Veronika Válová

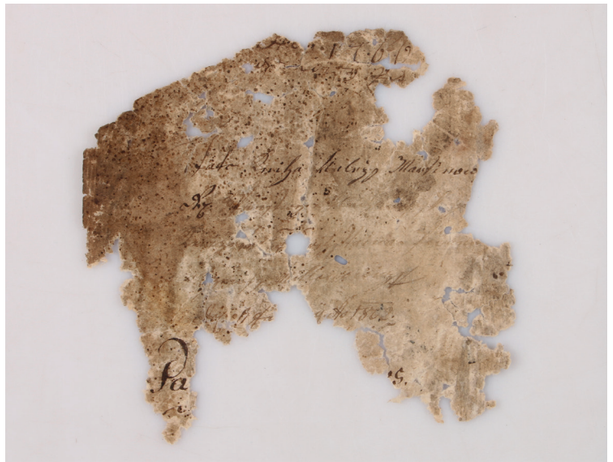

OBR. 7 **Snímání výlepů ze zadní knižní desky.** Foto: Veronika Válová

OBR. 8 **Doplňování ztrát doléváním papírové suspenze.** Foto: Veronika Válová

Doplňování ztrát papírové podložky bylo provedeno doléváním papírové suspenze na odsávacím stole [viz Obr. 8–10]. Výchozí surovinou byla bílá papírová sušina, jež obsahovala 60 % bavlny a 40 % lnu a byla tónována pomocí saturnových azobarviv. Požadované barevnosti bylo docíleno na základě vykonaných barevných zkoušek namícháním vhodného poměru základních barevných odstínů papíroviny. Potřebné množství papíroviny bylo před doléváním rozvlákněno a ředěno 1,5% vodným roztokem Tylose MH 300.

Doléváním byly doplňovány ztráty nejen u poškozených dvojlistů či fragmentů, ale také v situaci, kdy chyběl celý list. V případech, kdy se jednalo o kompletaci dvojlistu ze dvou samostatných listů, byly listy dosazovány podle nejbližšího dvojlistu dochovaného v celistvé podobě. U dvojlistů, které se dochovaly pouze v podobě jednoho listu, byla chybějící část nahrazena křidélkem z dolité papírové suspenze.

Volné fragmenty z knižního bloku bylo nejprve nutné vyhledat v digitalizovaném dokumentu, aby je bylo možné správně dosadit na chybějící pozice k jednotlivým listům. Sken daného listu byl vytištěn v poměru 1:1 a výtisk vsunut pod fólii, na kterou byla položena netkaná textilie HollyTex. Na ni pak byly umístěny listy s fragmenty [viz Obr. 11]. Doplňování ztrát bylo provedeno po přesunutí na odsávacím stole.

Předsádky byly řešeny individuálně v závěru vyspravování knižního bloku. Skladba předsádek byla zrekonstruována podle zachyceného nákresu v průběhu snímání výlepů z přídeští. Dochované fragmenty předsádkových listů byly dolity a chybějící listy byly zhotoveny z nového ručního papíru vyrobeného z vláken lnu a konopí.

Drobné trhliny a oslabená místa u jednotlivých dvojlistů byly přelepeny zatónovaným japonským papírem. K lepení byla použita směs škrobového mazu a 3% vodný roztok Tylose MH 6000. Tím bylo dokončeno vyspravování knižního bloku.

Všechny přesahy japonského papíru a doplňků z papíroviny byly u dvojlistů ořezány nebo zastřiženy na úroveň původního formátu. Listy s větším rozsahem poškození, u kterých nebylo možné určit jejich správný rozměr, byly zařezány podle největšího listu ze složky, odkud pocházel, popřípadě dle dvojlistu ze složky následující.

Jednotlivé dvojlisty byly seřazeny a naskládány do složek podle archových signatur a digitalizovaného dokumentu. Poté byly složky dány do lisu, aby došlo k jejich vyvzdušnění.

Vyvzdušněné složky spolu s předsádkami byly na knihařském stávku sešity do bloku [viz Obr. 12]. Na základě zaznamenaného schématu šití v průběhu rozebíraní knižního bloku byl blok ušit na pět dvojitých motouzových vazů a dva zapošívací stehy. Blok byl šitý ob složku s občasným přímým šitím bez pakování. Dvojité vazy byly nití obtáčeny v jednom celku jako jednoduché vazy. Rozmístění vazů bylo odvozeno podle stop po pokrytí a vyvázání vazů na hřbetu pokryvu.

Ušitý knižní blok byl uvolněn ze stávku, zatížen a zaklížen kožním klihem do roviny. Po vyschnutí klihu se hřbet knižního bloku provlhčil škrobovým mazem, rozvolnil a zakulatil. Následně byl blok upevněn do oklepávacího lisu, opětovně zaklížen a pod mírným tlakem ponechán až do úplného vyschnutí [viz Obr. 13].

V následujících krocích byla pozornost věnována především knižní vazbě. Knižní desky byly nejprve očištěny mechanicky pomocí štětců různých tvrdostí a pryží Cleanmaster. Povrch byl dočištěn lehce provlhčenými vatovými tampóny v demineralizované vodě. Po očištění knižních desek bylo nutné přední desku z důvodu výrazného prohnutí vyrovnat. Prohnutí by znemožňovalo její nasazení a omezovalo by funkci knižní vazby, kterou je především ochrana knižního bloku. Deska byla provlhčena pomocí vodní páry v prostředí se zvýšenou RV na 80 % a poté vložena mezi filcy do lisu. Následující den se proces opakoval a deska byla v lisu ponechána do úplného vyschnutí. Tento proces musel být pozvolný, aby nedošlo k případnému poškození dřevěné desky knihy.

Následně byly knižní desky lokálně petrifikovány v oblastech, kde docházelo k odštěpování a oddrolování materiálu. Petrifikace byla provedena nejprve 5% a následně 20% roztokem Paraloidu B72 v toluenu.

Chybějící materiál byl na knižních deskách doplněn několika způsoby. Drobné ztráty se doplnily tmelem z bukových pilin, kostního klihu a s přídavkem barevných pigmentů. Do větších ztrát byla vložena armatura z bukových třísek, která byla překryta tmelem, a největší ztráty byly doplněné novým, analogickým dřevem. Doplněk z nového dřeva byl připevněn pomocí dřevěných kolíčků a spoj byl přilepen kostním klihem. Po vytvrdnutí tmelu, klihu a doplnění všech ztrát se doplňky upravily do požadovaného tvaru [viz Obr. 14–15].

OBR. 9 **Dvojlisty ze složky s arch. sign. Eeee před restaurováním.** Foto: Veronika Válová

OBR. 10 **Dvojlisty ze složky s arch. sign. Eeee po restaurování.** Foto: Veronika Válová

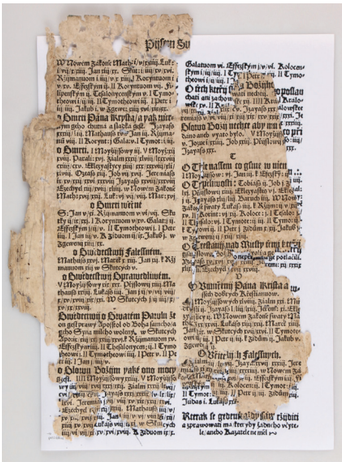

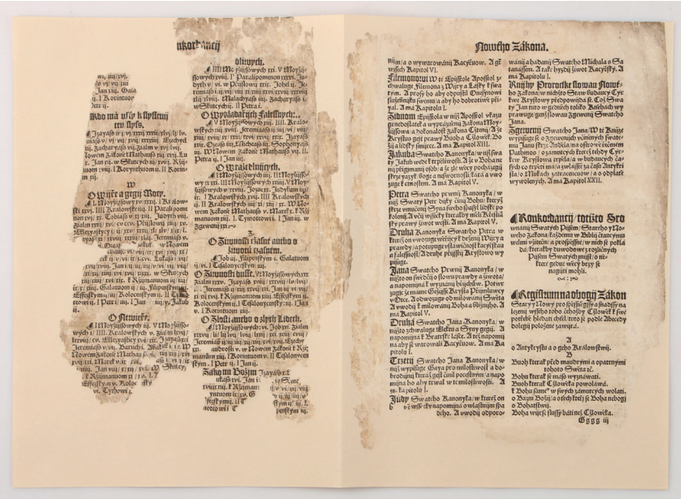

OBR. 11 **Fragmenty listu dosazené na vytištěnou kopii a doplnění ztrát, dvojlist s arch. sign. Gggg iij.**
Foto: Veronika Válová

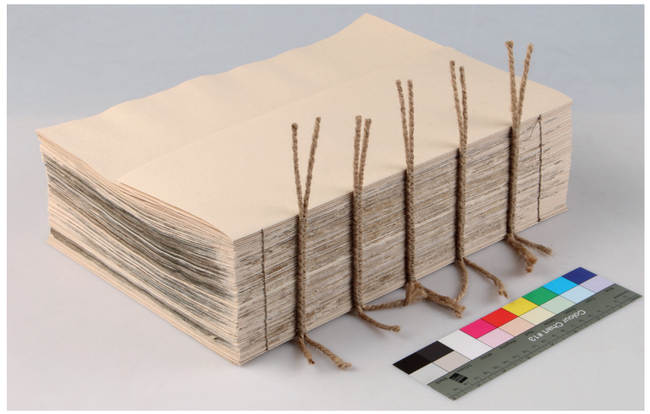

OBR. 12 **Knižní blok po ušití.**
Foto: Veronika Válová

OBR. 13 **Knižní blok po zakulacení.**
Foto: Veronika Válová

↓ OBR. 14 **Přední knižní deska před restaurátorským zásahem.** Foto: Veronika Válová

→↓ OBR. 15 **Přední knižní deska po petrifikaci a doplnění ztrát.** Foto: Veronika Válová

Na knižní desky byly před jejich nasazením aplikovány doplňky z jirchy v místech chybějícího pokryvu. Jircha byla tónována lihovými mořidly ponorem v lázni, po uschnutí promyta v čisté vodě a ponechána na vzduchu volně vyschnout. Doplňky v oblasti hlavic se aplikovaly až po nasazení knižních desek.

Pokryv knižní vazby byl nejprve šetrně očištěn mechanicky štětci. Mokré čištění bylo provedeno pouze z lícové strany 80% vodným roztokem isopropylalkoholu. Po vyčištění bylo nezbytné plochy pokryvu zatížit, aby nedošlo k jejich deformaci [viz Obr. 16].

Nasazení desek na knižní blok bylo provedeno původním způsobem. Před nasazením bylo nutné vazy zakrátit a jejich konce rozvláknit, aby pod vylepeným přídeštím nevytvořily nerovnosti.

Původní mezivazné přelepy nebylo možné vzhledem k rozsahu poškození použít a byly nahrazeny novými plátěnými přelepy. Na hřbet knižního bloku se nalepily po nasazení knižních desek a ponechaly se pod zátěží až do vyschnutí [viz Obr. 17].

Dalším důležitým krokem bylo aplikování původního pokryvu. Nejprve byly provlhčeny záložky a hřbet pokryvu. Z rubové strany byl nanesen škrobový maz, který se na povrchu ponechal několik minut, aby vlhkost mírně prostoupila do povrchové struktury. Kdyby byl pokryv provlhčen v celé ploše současně se záložkami, mohlo by dojít k roz-

OBR. 16 **Původní pokryv knižní vazby.** Foto: Veronika Válová

OBR. 17 **Knižní blok s nasazenými deskami před aplikováním původního pokryvu.**
Foto: Veronika Válová

měrovým změnám, a tím by se zamezilo přesnému dosazení pokryvu vazby na vazy a hrany desek. Po provlhčení byl přebytečný škrob odstraněn a celý pokryv natřen novou souvislou vrstvou škrobu. Knižní blok opatřený deskami byl na pokryv pokládán od zadní knižní desky a postupně formován od hřbetu směrem k přední knižní desce.
Po pokrytí celé knižní vazby byla kniha vložena do vyvazovacího lisu, kde byly vyvázány vazy a hřbet zatížen pro lepší přilnutí pokryvu v mezivazných prostorech. Takto byla kniha ponechána až do úplného vyschnutí.

Na přídeští knihy byly po založení pokryvu vylepeny přesahy mezivazných přelepů a následně struktura předsádky. Vylepování probíhalo postupně po jednotlivých vrstvách pomocí škrobového mazu a kožního klihu. Nejprve byla na přídeští vylepena křidélka a poté na zadní knižní desku jeden list předsádky. Po vylepení a zavadnutí lepeného listu byly do knihy vloženy proklady a zavřená se umístila do lisu, kde zůstala až do úplného vyschnutí, aby se předešlo případné deformaci knižních desek.

Před ukončením restaurátorského zásahu byl proveden kontrolní průzkum, který zahrnoval měření pH papírové podložky a test nasyceným roztokem bathofenantrolinu.

Po dokončení restaurátorského zásahu byla kniha uložena do ochranného obalu, tzv. phase-boxu, který byl zhotoven na přesné rozměry objektu z materiálů archivní kvality [viz Obr. 18]. Ke knize byly také vloženy fragmenty, které byly v průběhu restaurování vyňaty z knihy a na objekt se zpětně nevracely. Jedná se například o organismus šití s mezivaznými přelepy nebo o nečistoty, které mají informativní hodnotu o historii předmětu. Všechny tyto materiály byly uloženy tak, aby nedocházelo k jejich poškození a byly přístupné pro další možný průzkum.

Závěr

Cílem restaurátorského zásahu bylo zpomalit degradační procesy objektu, příznivě ovlivnit jeho stav, zlepšit mechanické vlastnosti materiálů a obnovit funkčnost vazby. Restaurátorský zásah byl zahájen v srpnu 2021 a probíhal do listopadu téhož roku.

Kniha se dochovala ve stavu, kdy jakákoli manipulace nebyla možná bez dalšího poškození. Proto bylo nevyhnutelné přistoupit k restaurátorskému zásahu. Před zahájením zásahu byl proveden rozsáhlý průzkum fyzického stavu objektu.

Na základě zjištění z provedených průzkumů bylo přistoupeno k demontování knižní vazby a rozebrání knižního bloku. Před jeho vyspravením byly jednotlivé dvojlisty nejprve mechanicky očištěny suchou cestou a poté pomocí vodných systémů. Následovala kompletace knižního bloku a jeho šití dle původního schématu vedení nitě. Ušitý knižní blok byl zaklížen a zakulacen. Knižní desky byly odděleny od pokryvu a ze zadní knižní desky byly sejmuty výlepy přídeští. Přední knižní deska byla rovnána z důvodu výrazného prohnutí. Dále byla provedena lokální petrifikace knižních desek a doplnění ztrát. Kovové prvky byly z knižní vazby demontovány, šetrně očištěny, povrch ošetřen metodou tanátování a poté zakonzervován. Po nasazení knižních desek, nalepení mezivazných přelepů a vysprávek z jirchy následovala aplikace původního pokryvu. Posledním krokem restaurování bylo navrácení fragmentu kování a vylepení přídeští. Po dokončení restaurátorského zásahu byla kniha s fragmenty uložena do ochranného obalu, tzv. phase-boxu s krčkem.

OBR. 18 **Zrestaurovaná kniha uložená v ochranném obalu s přiloženými fragmenty.** Foto: Veronika Válová

OBR. 19 **Pohled na přední knižní desku, přední a spodní ořízku, stav před restaurováním.** Foto: Veronika Válová

OBR. 20 **Pohled na přední knižní desku, přední a spodní ořízku, stav po restaurování.** Foto: Veronika Válová

OBR. 21 **Pohled na spodní ořízku knihy, stav před restaurováním.** Foto: Veronika Válová

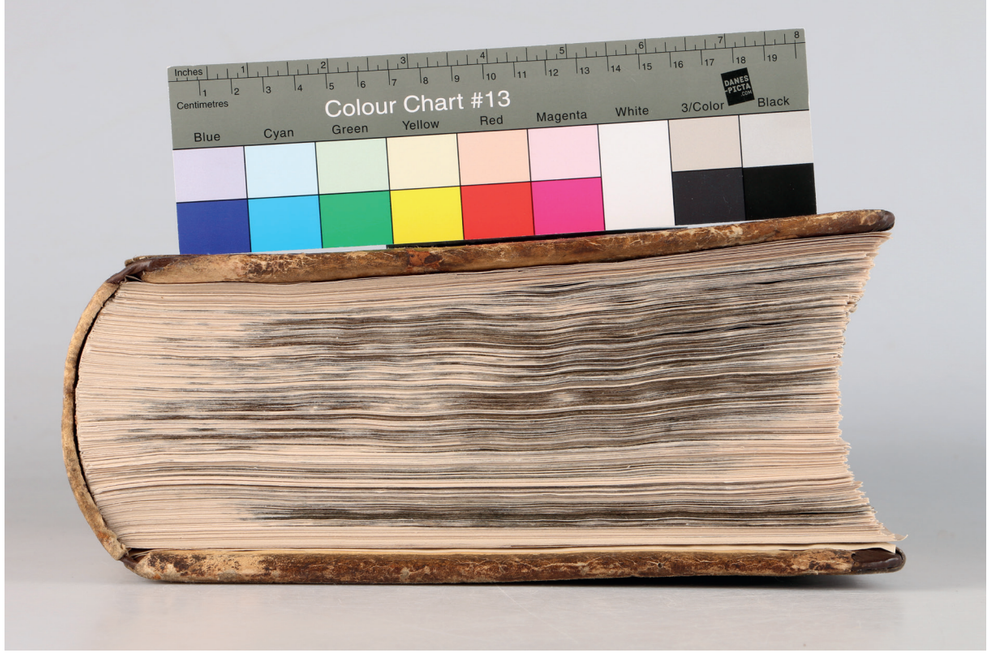

OBR. 22 **Pohled na spodní ořízku knihy, stav po restaurování.** Foto: Veronika Válová

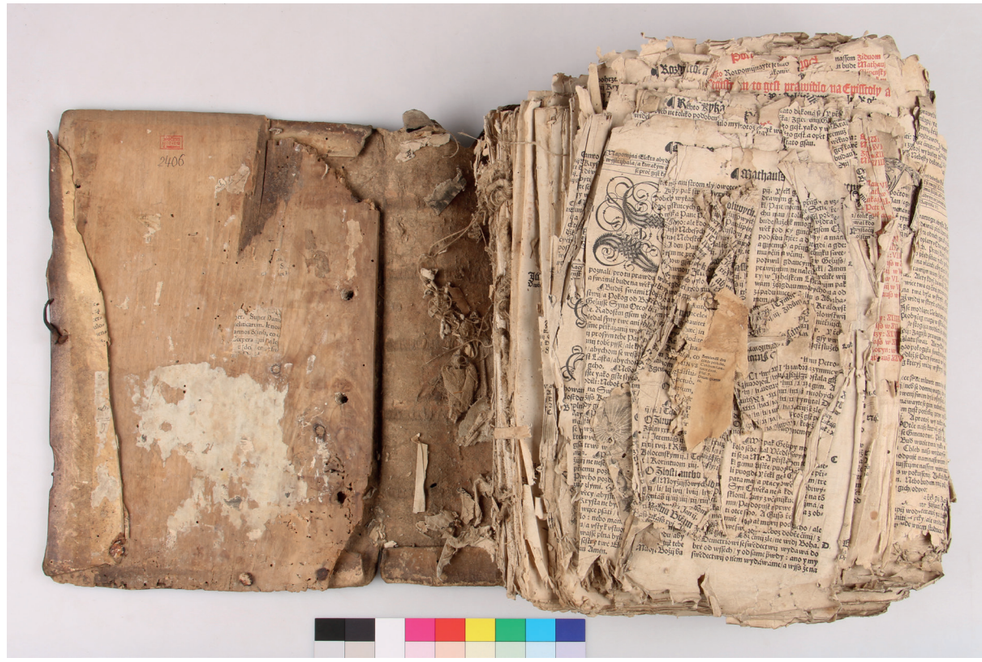

OBR. 23 **Pohled na přední přídeští knihy, stav před restaurováním.** Foto: Veronika Válová

OBR. 24 **Pohled na přední přídeští knihy, stav po restaurování.** Foto: Veronika Válová